

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,— . Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

EIGENLIJK HOOR IK ER WEL BIJ

Natuurlijk heeft pater Engelen gelijk als hij in een beschouwing over het congres te Oslo opmerkt, dat in Nederland niemand meer in ernst kan volhouden dat die twaalfduizend georganiseerde humanisten alleen maar zich zelf vertegenwoordigen. Als dat zo was, zou de erkenning die dit humanisme in de afgelopen jaren in vele kringen gekregen heeft, ongetwijfeld veel minder groot zijn, ook al houdt men rekening met de zowel naar omvang als kwaliteit gemeten belangrijke arbeid in vele sectoren van het maatschappelijke, culturele en geestelijke leven.

Iedereen, die ook maar enigszins op de hoogte is met het geestelijke patroon van onze Nederlandse samenleving weet, dat er velen in de buitenkerkelijke kringen zijn, die het humanisme als hun vertegenwoordiger en pleitbezorger beschouwen en er ook wat van verwachten. Men weet bij moeilijkheden de weg wel te vinden naar de raadslieden of de bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden, terwijl het opvallend is, dat de nog pas kort geleden opgerichte Correspondentiekering voor Huwelijkscontacten een zeer groot aantal deelnemers telt. Dat is overigens ook het geval bij het werk van de vereniging voor maatschappelijk werk Humanitas.

De radio-uitzendingen op zondagmorgen worden naar schatting door ongeveer 2 à 300.000 mensen beluisterd, het aantal abonnees op de humanistische publicaties neemt regelmatig toe. De jaarlijkse collectes voor het Humanistisch Thuisfront voor geestelijke verzorging van militairen verheugen zich in een steeds grotere belangstelling en opbrengst. Materiële steun ontvangt ook de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, die er daardoor in geslaagd is, de eerste functionaris voor geestelijke verzorging in het Rijnmond-gebied te kunnen aanstellen.

Wie dit allemaal zo hoort en leest en daarbij dan nog zijn eigen ervaringen voegt van ontmoetingen en gesprekken met belangstellenden, kan er zich alleen maar over verbazen dat het aantal van 12.000 in het Verbond georganiseerde humanisten niet vele malen groter is. De belangstelling is aanwezig, er is sprake van een toenemende publieiteit, de opvattingen van de humanisten in actuele zaken worden met aandacht gevolgd. Men is bereid geld te geven, men luistert naar de radio, men weet de weg te vinden

als men behoefte heeft aan steun, maar de stap naar het lidmaatschap schijnt voor velen toch nog te groot te zijn.

Daar is al iets aan gedaan door de mogelijkheid van het sympathisantschap tegen een bijdrage van f 10,— per jaar, waarvoor men op de hoogte wordt gehouden van wat er zich in de humanistische groep afspeelt. Te zijner tijd zal men dan wellicht wat gemakkelijker het besluit kunnen nemen om van sympathisant lid te worden. In de laatste maanden is daar nog bijgekomen de steun die men kan geven aan het Centrum voor Humanistische Vorming, waarbij de aansluiting ook bedoelt te zijn het onderstrepen van de behoefte aan die vorming op de openbare school.

We hebben de overtuiging, dat er in ons land duizenden buitenkerkelijken rondlopen, die, als ze zich de vraag zouden voorleggen: wat ben ik? daarop het antwoord moeten geven: ik ben ook humanist. Eigenlijk hoor ik er wel bij, d.w.z. bij dat Humanistisch Verbond. Misschien wachten ze er op, tot ze gevraagd worden. Maar als dat niet het geval is, door welke oorzaak dan ook, mogen ze best zelf het initiatief nemen.

de dag verjoeg de dag

De dag verjoeg de dag,
 het jaar sloot aan bij het jaar;
 hun lange snoer is gewonden
 door mijn dun en grijzend haar;
 en o mijn dagen waar bleeft ge
 en wat is er met u geschied?
 ge liept door mijn vingers als water;
 ik dronk u maar proefde niet.
 als een meisje naar een feest,
 ik reikhalste naar uw komst
 en wat valt van u te zeggen
 van wat ge voor mij zijt geweest?

Henriëtte Roland Holst

Op 21 november l.l. was het 10 jaar geleden dat Henriëtte Roland Holst-van der Schalk overleed.

KIND EN LEVENSOVERTUIGING

De meeste volwassenen hebben wel op de een of andere wijze te maken met de opvoeding van kinderen. Natuurlijk in de eerste plaats de ouders en verzorgers, die zich voor een taak gesteld zien, waartoe ze zich lang niet altijd bekwaam achten en zich vaak onvoldoende voorbereid hebben. Beroepshalve zijn leraren en onderwijzers erbij betrokken, verder jeugdleiders in organisaties van allerlei aard. Of men heeft op andere wijze contact met kinderen, waardoor men bewust of onbewust meewerkt aan hun vorming. En daarbij worden allen gesteld voor de vraag, op welke wijze en in welke richting zij de kinderen opvoeden.

Voor hen die uitgaan van een bepaalde geloofsovertuiging, zullen in de meeste gevallen richting en doel geen probleem zijn. De christen acht zich geroepen het kind te leiden tot het ware geloof, te brengen onder de ader van het Evangelie, tot Christus en zijn Kerk. Natuurlijk komen er moeilijkheden genoeg, wanneer men zich afvraagt, hoe men dat moet doen. Moet men zijn kind wel of niet naar een christelijke school sturen, mag het kind lid zijn van een niet-christelijke vereniging enz. Maar de hoofdlijn is gegeven, en zondagsschool, catechisatie en godsdienstonderwijs zijn bestaande hulpmiddelen.

Voor de buitenkerkelijke ligt de zaak moeilijker. Vaak is hij zichzelf ternauwernood bewust van zijn levensovertuiging. Hij schrikt er soms niet voor terug, van zichzelf te getuigen, dat hij „niets” is. Een merkwaardige uitspraak! Wel zal hij er vaak aan toevoegen, dat hij toch gelooft, dat er „iets” is, maar daaraan kan hij weinig houvast ontleenen, te weinig zeker om zijn kinderen leiding te geven, waar het de grondvragen van dit leven betreft. Nu moet er direct aan toegevoegd worden, dat het ontbreken van een bewuste levens- en wereldbeschouwing nog niet behoeft te betekenen, dat men stuurloos in het leven staat. En het omgekeerde is ook waar: men kan een levensbeschouwing hebben, die klinkt als een klok, en toch slechts met de grootste moeite zijn weg in dit bestaan vinden. Theorie en praktijk dekken elkaar nu eenmaal lang niet altijd. Maar heel vaak ziet men zelf geen lijn in het leven en hoe kan men dan leiding geven aan anderen?

De buitenkerkelijken, die zich humanist voelen, menen wel te leven uit een overtuiging, die zowel hun levens- en wereldbeschouwing als hun feitelijke levenshouding bepaalt. Hun zweeft een ideaal voor ogen, dat het leven zin en inhoud geeft. Wat dat betreft hebben zij niet het gevoel met lege handen te staan. Zij hebben wel degelijk hun kinderen iets te bieden, dat waardevol is. Maar wanneer ze zich gesteld zien voor de vraag, hoe ze hun kinderen kunnen helpen bij het vormen van een levensovertuiging, ondervinden ze bijzondere moeilijkheden. En dat spruit niet hieruit voort, dat het humanisme zo „moeilijk” is, zoals men wel eens zegt. In de grond der zaak is het humanisme eenvoudig, en de formulering, die het gevonden heeft, b.v. in de beginselverklaring van het Humanistisch

Verbond, is zeker niet ingewikkelder dan de een of andere kerkleer, waarin men toch ook kinderen inleidt. Maar het humanisme staat het ideaal voor ogen van de vrije, zelfstandige, d.i. de volwassen mens, en het kind is nu eenmaal per definitie niet volwassen. Daarom zal het altijd moeilijk blijven het kind duidelijk te maken, wat het humanisme beoogt en wat men bedoelt als men zich humanist noemt. Voor ons heeft een woord als „Wees mens” of „Het is de roeping van een mens mens te zijn” een bepaalde inhoud. Ook al zal niet iedereen daaronder hetzelfde verstaan, en zal de een de accenten anders leggen dan de ander, dergelijke woorden zijn toch voor ons vol zin en van hoge waarde. Maar hoe spreken we hierover met onze kinderen? Hoe maken we onze bedoeling duidelijk? Velen vragen zich dit vergeefs af. Het humanisme is krachtens zijn aard ook weinig omlijnd en laat velerlei nuanceringen toe; bovendien is het in zijn organisatorische vorm nog jong. Men kan dit gelukkig vinden, maar bij de opvoeding van onze kinderen plaatst het ons voor bijzondere moeilijkheden. Wij zijn veelal op onszelf aangewezen, op ons eigen inzicht en onze eigen vindingrijkheid. Zelf moeten we onze methode ontwerpen, onze lectuur zoeken enz. En niet ieder acht zich daartoe in staat.

Voor velen echter is het probleem nog ingewikkelder. Zij vragen zich af, of wij onze kinderen wel mogen helpen bij het vormen van een levensovertuiging. Het klinkt zo onschuldig: „helpen bij het vormen van een levensovertuiging”! Dat moet dus hun eigen overtuiging worden, een overtuiging, die zij zichzelf gevormd hebben. Maar — zeggen zij die hier bedenkingen hebben — in de praktijk zal het er wel op neerkomen, dat we de kinderen onze eigen inzichten min of meer krachtig trachten op te dringen. Misschien doen we het niet eens opzettelijk, maar het is toch het resultaat van ons handelen. We oefenen een ongeoorloofde druk uit, en vervormen de ontvankelijke geest van de kinderen. Wat weten we tenslotte van de natuurlijke aanleg van onze kinderen; in welke richting ze zich zouden ontplooiën, wanneer ze werkelijk vrijgelaten werden, d.w.z. niet beïnvloed door goedwillende opvoeders? Het is toch niet toevallig, dat kinderen van katholieke huize meestal katholiek worden, en kinderen, die opgroeien in een protestants milieu, protestant? Moeten wij het ook daarop aansturen; kinderen van humanistische huize worden humanisten? En daarom — zeggen zij die hier aan het woord zijn —: hands off, niet beïnvloeden, vrijlaten. Geen vervorming van de kindziel, geen levensbeschouwelijke dressuur, geen hersenspoeling. Voor hen is hiermee de

personalia:

Drs. J. H. P. Colpa, leraar Nederlands en Geschiedenis. Sedert oprichting vice-voorzitter Gemeenschap Assen. Gespreksleider van vormingscursussen.

kous af: zij gaan bij de opvoeding de vragen van levens- en wereldbeschouwing zoveel mogelijk uit de weg. In het gezin praat men er niet over, het onderwijs moet „neutraal” zijn, geen humanistische jeugdclubs, enz.

Hebben zij die zo spreken en handelen gelijk? Is het een eis van ons humanisme? dat we het bij de opvoeding negeren? En nog sterker: dat we elke levensovertuiging uit de weg gaan? Ik zou hierover het volgende willen zeggen.

In de eerste plaats is het een illusie te menen, dat het mogelijk is, dat een kind zijn levensovertuiging geheel zelfstandig vormt, d.w.z. zonder invloed van buiten, als het ware, in een luchtledig. Wij allen leven in een bepaalde tijd, in een bepaald land, in een bepaalde cultuurkring. Daar gelden opvattingen, bestaan leefregels, conventies. Die wereld is ons gegeven. Het kind groeit op in die situatie, het heeft zijn ouders, zijn broers en zusters, zijn vrienden, zijn school, zijn club; het ondergaat duizenden indrukken en het wordt erdoor gevormd. Als de ouders opzettelijk zwijgen over de problemen van wereld en leven, betekent dat op zijn hoogst, dat één bron informatie en voorlichting verstopt is, het betekent volstrekt niet, dat het kind nu vrij is. Aan de andere invloeden blijft het onverminderd blootgesteld. En bovendien: onze kinderen stellen ons vragen, ze verwachten daarop een antwoord, een ernstig antwoord, niet ontwijkend, maar eerlijk. Zwijgt men nu opzettelijk, dan moet men niet menen, het kind niet beïnvloed te hebben. Het zwijgen spruit namelijk voort uit een zeer bepaalde overtuiging en is als zodanig een welsprekend zwijgen. Of men het wil of niet, men beïnvloedt zijn kind ook door te zwijgen!

En onze daden hangen samen met onze overtuiging; als het goed is, zijn ze ermee in overeenstemming. Sommige dingen doen we wel, andere niet; we keuren handelingen goed, of keuren ze af. Het kind is daarvan getuige, het trekt daaruit zijn conclusies: men heeft het beïnvloed. Dat is nu eenmaal onvermijdelijk.

Ja, zal men misschien zeggen, het is wel onvermijdelijk, jammer genoeg wel, maar die beïnvloeding is een kwaad en we moeten dat kwaad zoveel mogelijk beperken. Ik geloof, dat er hier een misverstand in het spel is. Juist is het, dat het kind zelf moet zoeken en dat we het moeten laten zoeken; juist is het ook, dat elk kind zijn eigen individualiteit heeft en dat „niet ene deugd voor allen past”. Daarom moeten we uitermate voorzichtig zijn, en vol schroom, in de omgang met onze kinderen. Maar aan de andere kant: we kunnen alleen iets zijn voor onze kinderen, wanneer we ons zelf geven, met onze hele persoonlijkheid, met onze opvattingen en onze daden. Het kind moet zijn eigen weg vinden, zeer zeker, maar het is onze taak het kind een eind te begeleiden, tot gids te zijn. Opvoeding is leiding geven, daarbij steeds rekening houdend met de aard van het kind. Er is geen enkel bezwaar tegen, dat we met onze kinderen spreken over ons humanisme, wat het betekent in ons leven, welk een kracht ervan uitgaat. Maar het is niet zo, dat we onze kinderen moeten opvoeden tot humanisten, en dat we onze opvoeding pas geslaagd mogen vinden, als het kind onze weg volgt en onze denkwijze heeft overgenomen.

In de aanvang sprak ik erover, dat het moeilijk kan zijn de humanistische beginselen aan kinderen duidelijk te maken. U begrijpt nu, waarom ik dat tenslotte niet zo belangrijk vind. Van meer belang is het, dat we onze bewust gekozen en beleden overtuiging de kinderen voorlezen. Dan geven we onze kinderen, wat we te geven hebben. Wanneer ze bij ons iets zien van levensaanvaarding, van een gehoorzaamheid aan waarden, die we erkennen op grond van eigen beleving, van trouw aan ons geweten, van verdraagzaamheid, van opofferingsgezindheid, dan geven we hun iets dat van waarde is in hun leven, maar niet, wanneer we proberen hun onze eigen visie op te te dringen.

We hebben het vaak over de openheid, van het humanisme; dat betekent, dat we onze kinderen met andere opvattingen in kennis brengen. Daarbij moeten we natuurlijk rekening houden met de leeftijd en het bevattingvermogen van het kind. Maar in gesprekken, door het verschaffen van lectuur en op velerlei andere wijzen kunnen we trachten belangstelling te wekken voor de grote vragen van leven en wereld. Indien we daartoe in staat zijn, spreken we met hen over de voorgangers en pioniers der mensheid, over grote figuren in heden en verleden; we vertellen bijbelse en andere zinrijke verhalen, brengen hen in aanraking met de grote godsdiensten. Kortom, we dragen bouwstenen aan, die het hun mogelijk maken hun eigen levensvisie vorm te geven. Ze moeten leren zich te verdiepen in uiteenlopende denkwijzen, niet direct met hun kritiek klaarstaan en niet alles dwaas vinden, wat afwijkt van voorstellingen, die hun van huis uit vertrouwd zijn. Ze moeten leren met eerbied te staan tegenover het geestelijk leven van anderen. En daarbij kunnen we ze allen helpen, wanneer ze zelf iets kennen van die houding.

Vele ouders zullen behoefte hebben aan steun bij dit gedeelte van de opvoeding; ze voelen zich onzeker op dit gebied, ze weten zelf te weinig van al deze zaken. Reeds jaren wordt er in verschillende plaatsen van ons land zg. vormingsonderwijs gegeven aan leerlingen van middelbare scholen. In beginsel is dit natuurlijk ook mogelijk bij het lager onderwijs. Tot nu toe gebeurde dit buiten schoolverband. Het zal U bekend zijn, dat, wat het voortgezet onderwijs betreft, waarschijnlijk binnen afzienbare tijd de mogelijkheid geopend wordt deze cursussen overal in den lande op school te geven, op overeenkomstige wijze als het godsdienstonderwijs. Voor de buitenkerkelijken iets van uitnemend belang; het kan voor hen een grote steun zijn bij de opvoeding. Het zal U ook bekend zijn, dat in verband hiermee het Centrum voor Humanistische Vorming is opgericht, voor de ouders en alle anderen, die van de betekenis van deze cursussen overtuigd zijn, en die dit onderwijs willen bevorderen. Het is de bedoeling de kinderen ook door middel van groepsgesprekken te helpen bij het vormen van een eigen overtuiging, en openheid en begrip bij hen aan te kweken. Het gaat om een humanistische opvoeding, niet om een opvoeding tot humanisten, al zullen we het uit de aard der zaak niet bevreuen, als onze kinderen tenslotte onze richting uitgaan!

J. H. P. COLPA

THALES

De Griekse filosofie is niet geboren in het moederland, maar in Ionië, de kuststrook van Klein-Azië, waar de kolonisten die al heel vroeg de eilandenzee waren overgestoken, in aanraking kwamen met een geheel andere beschaving, een ontmoeting die het geestesleven in de welvarende steden sterk heeft bevrucht. Dat de filosofie iets nieuws is, wordt duidelijk, wanneer men haar vergelijkt met wat er aan voorafging: de kosmogonische mythen, de scheppingsverhalen. De vraag, die de mythe beantwoordt, luidt: hoe was het in den beginne, wat ontstond toen eerst, en wat kwam daarna? Het antwoord had soms niet eens de pretentie waar te zijn, het wou dan niet meer zijn dan het relaas van een mogelijk gebeuren; en had het deze pretentie wel, dan berustte die op goddelijke openbaring, en het was dan principieel oncontroleerbaar. Ontstaan is de mythe uit het causaliteitsbesef. Dit kan een verandering niet zonder meer aanvaarden, het vraagt naar een oorzaak van die verandering.

De filosofie is anders ingesteld. Ook haar brengt de verandering in de verschijnselen tot vragen. Maar de vraag wordt anders. Die luidt niet meer: hoe is de wereld ontstaan?, maar *wat is de wereld?*

De mythe, zou men ter verduidelijking kunnen zeggen, vertelt van een mens, wie zijn ouders en grootouders waren, hoe hij als kind was, wat hem geestelijk en lichamelijk heeft beïnvloed, wat zijn haar deed uitvallen en hem rimpels heeft bezorgd. De filosofie vraagt wat hij is en wat hem, bij alle verandering en ontwikkeling van kind tot mens, toch diezelfde persoon doet zijn.

De mythe vraagt naar een eerste *begin*, waaruit het latere voortkwam. De filosofie blijft dezelfde term gebruiken (archè, begin), maar de betekenis is verschoven. De wereld van onze waarneming ondergaat een voortdurende verandering; die vertoont geboorte en bloei, verwelken en sterven. Maar wat is nu datgene, wat alle dingen gemeen hebben, de eeuwig onveranderlijke oerstof („archè”), waaruit de tijdelijke dingen ontstaan en waarin ze ook weer opgaan? Dat is het probleem van de Ionische natuurfilosofen: wat is het *wezen* van de wereld, wat is de blijvende drager van de steeds wisselende eigenschappen? Archè heet deze oer-stof nog altijd, maar hoe groot de betekenisontwikkeling is, blijkt alleen al uit het feit, dat deze archè zelf nooit begonnen is, maar evenzeer ongeworden is als onveranderlijk. Thales van Milete ($\pm$ 600 vóór Chr.) heeft deze vraag, men kan gerust zeggen deze ge-

niale vraag, het eerst gesteld, en dit geeft hem het recht op de naam van de eerste filosoof. Hij is bovendien de eerste geweest, die zuivere wetenschap heeft beoefend, d.w.z. hij heeft zich vragen voorgelegd en oplossingen gezocht, niet omdat de praktijk van het leven hem tot die vraagstelling dreef en omdat hij van die oplossingen praktische toepassingen voordelen verwachtte, maar alleen omdat hij weten, omdat hij begrijpen wilde. Thales heeft op zijn vele reizen o.a. Egypte bezocht. De overstromende Nijl spoelde elk jaar de afscheidingen tussen de akkers weg en dan moesten de bouwlanden opnieuw worden afgebakend. De bewoners zagen zich dus geplaatst voor een praktisch probleem, waarvoor ze ook een oplossing vonden: zij hadden enige ruwe regels gevonden voor de landmeetkunde en pasten die toe. Thales nu maakte zich los van deze toepassing, en deed deze praktische regels uitgroeien tot een meetkunde die beoefend werd ter wille van haar zelf. Dat wil niet zeggen dat hij er afkerig van was zijn wetenschap toe te passen, maar die toepassing was voor hem secundair. Thales nu, die zijn tijdgenoten geweldig heeft geïmponeerd door de zonsverduistering van 585 te voorspellen en dan ook genoemd wordt onder de zeven wijzen, geeft op de door hem geformuleerde vraag naar de oerstof het antwoord: *water*. Misschien heeft hij eraan gedacht dat water zich aan onze waarneming vertoont in drie vormen: als ijs, als water en als stoom; misschien heeft hij er, zoals Aristoteles vermoedt, vooral aan gedacht, dat vochtigheid eigen is aan het menselijk voedsel en het menselijk zaad, zodat water verwant schijnt te zijn met het levensbeginsel — hoe hij tot zijn antwoord gekomen is, weten we niet. Maar ook al mag dit antwoord ons op het eerste gezicht belachelijk voorkomen, immers grenzenloos naïef, bij nader inzien mogen we gerust spreken van een geniale vraag en een gedurfde hypothese.

Thales blijft consequent als hij ontkent dat er naast water nog iets anders moet worden waargenomen. Men mag Thales en degenen die na hem kwamen niet etiketteren als „materialisten”. Dat etiket past alleen bij een tijd, waarin men stof en geest is gaan onderscheiden, maar desondanks de geest beschouwt als niet meer dan een begeleidingsverschijnsel van de stof. De denkers van de Milesische school, waarvan Thales de eerste is, maken die onderscheiding niet. Hun „oerstof” bergt beweging, leven, bezieling in zich.

LIBBE VAN DER WAL

lezingen voor de radio

- zo. 2 dec. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: „Sinterklaas en het Humanisme”.
- zo. 9 dec. VARA 9.45 uur: S. L. Kwee: „Leven in de luwte”.
- zo. 16 dec. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.